

มิติมุมมอง (Perspective) กับการศึกษาประวัติศาสตร์

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ชูลีพร พงศ์สุพัฒน์*

๑

บทความชิ้นนี้เป็นความพยายามที่จะหยิบยกประเด็นเกี่ยวกับมุมมองหรือ perspective มาอภิปรายในบริบทของการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มุมมองหรือกรอบความคิดของผู้ศึกษามีความสัมพันธ์กับการตั้งคำถามซึ่งจะมีผลต่อการเลือกแนวทางและวิธีการศึกษาค้นคว้า นอกจากนี้มุมมองยังสามารถมีอิทธิพลต่อการคัดเลือกข้อมูลและการตีความการเปลี่ยนมุมมอง เปลี่ยนจุดเน้นหรือการตั้งคำถามจากแง่มุมใหม่สามารถให้ข้อสรุปที่แตกต่างกันออกไปได้ถึงแม้ว่าข้อมูลจะเป็นชุดเดิม โดยทั่วไป นักประวัติศาสตร์ไม่ถือว่ามุมมองที่แตกต่างกันเป็นปัญหาต่อการศึกษา ตรงกันข้าม ความแตกต่างของมุมมองและกรอบความคิดเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดการอภิปราย การโต้แย้งและการวิเคราะห์วิจารณ์ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้ให้ก้าวหน้าต่อไป

อย่างไรก็ตาม หากมองในมุมกลับ ความขัดแย้งที่มีรากฐานมาจากมุมมองที่แตกต่างกันย่อมเป็นอุปสรรคต่อการหาข้อยุติเกี่ยวกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ ทั้งเป็นความขัดแย้งที่หาจุดประนีประนอมได้ยากเพราะในมุมมองส่วนหนึ่งก็คือความรู้สึกและความเห็นส่วนตัวของผู้คิดนั่นเอง แม้ในปัจจุบัน การศึกษาเกี่ยวกับอดีตจะมีลักษณะเป็นสาขาวิชา หรือมีความเป็น

“ศาสตร์” ซึ่งดำเนินไปตามกระบวนการศึกษาที่มีกฎเกณฑ์ ขั้นตอนต่าง ๆ ถูกกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมมุติฐาน การใช้ข้อมูลและการหาข้อสรุป แต่ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์สามารถช่วยให้นักประวัติศาสตร์ยืนยันความถูกต้องได้อย่างมั่นใจก็เฉพาะในความเป็นจริงบางส่วนซึ่งข้อมูลบ่งบอกและสอบถามได้ ส่วนการทำความเข้าใจและอธิบายความหมายของสิ่ง

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่เกิดขึ้นนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับข้อมูลและการใช้ข้อมูลแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความคิดและการรับรู้ (perception) ของแต่ละบุคคลอีกด้วย ปัญหาของอคติ (bias) และอัตวิสัย (subjectiveness) ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อมุมมองของผู้ศึกษาจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธได้ยาก การสรุปข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จึงมักจะเป็นไปในลักษณะ relative คือ สรุปโดยระดับความเป็นไปได้และความเป็นเหตุเป็นผลมากน้อยกว่ากัน ทั้งยังเป็นการสรุปภายใต้กรอบของมุมมองหนึ่ง ๆ การ “สร้าง” เรื่องราวของอดีต การ “ร้อย” ข้อสรุปและการเสนอข้อสรุปใหม่จึงเป็นเรื่องธรรมชาติของการศึกษาประวัติศาสตร์ トラบเท่าที่มุมมองของผู้ศึกษายังแตกต่างกัน

นอกเหนือจากส่วนที่เป็นพื้นฐานความคิดของผู้ศึกษา มุมมองยังสามารถถูกกำหนดได้โดยปริมาณ คุณภาพและลักษณะของข้อมูลที่ใช้ ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับข้อมูลนั้นมีตั้งแต่การที่ข้อมูลนั้นหายากหรือขาดหาย ข้อมูลที่เป็นตัวแทนของคนกลุ่มเดียว และอันตรายจากข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือถูกบิดเบือนอย่างจงใจ นอกจากนี้ นักประวัติศาสตร์ยังต้องเผชิญกับปัญหาในการทำความเข้าใจข้อมูล ซึ่งอาจต้องใช้ทักษะทางภาษาและความชำนาญพิเศษเฉพาะด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม-วัฒนธรรมและบริบทอื่น ๆ ที่อยู่เบื้องหลังข้อมูลนั้น ๆ

มิติเวลา (time factor) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการกำหนดมุมมองของนัก

ประวัติศาสตร์ กระบวนการรับรู้ ความสนใจและค่านิยมของบุคคลในสมัยหนึ่ง ๆ ย่อมได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์แวดล้อม สภาพสังคม-วัฒนธรรมและกระแสดวงความคิดที่ปรากฏอยู่ในระยะนั้น ๆ วิธีคิดและมุมมองของผู้ศึกษาจึงสามารถมีลักษณะของความเป็นสมัยนิยมปะปนอยู่ได้ ยกตัวอย่างเช่นในระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมา เราสามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงในวิธีคิดเกี่ยวกับบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงครามในประวัติศาสตร์ไทย เหตุผลส่วนหนึ่งมาจากข้อมูลใหม่ ๆ ที่ปรากฏออกมา แต่ในอีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะผู้ศึกษาในปัจจุบันถอยห่างออกมาจากความคิดเห็นซึ่งบุคคลร่วมสมัยมีต่อจอมพล ป. หรือถอยห่างออกมาจากความคิดเห็นซึ่งผู้ศึกษารุ่นก่อน ๆ เคยมี กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ศึกษาที่ใช้มุมมองของมิติเวลาในพ.ศ. ๒๕๓๕ อาจจะวางสมมติฐานที่แตกต่างจากผู้ศึกษาที่ใช้มุมมองของสังคมในพ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๙๐ หรือพ.ศ. ๒๕๑๐ มิติของเวลายังอาจมีส่วนกีดกันหรือจำกัดการใช้มุมมองบางอย่างซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมขณะนั้น หรือขัดต่อกระแสดวงความคิดทางการเมืองความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่ ข้อจำกัดเช่นนี้เปลี่ยนแปลงได้เมื่อระยะเวลาล่วงเลยไป

トラบเท่าที่การศึกษายังคงต้องมีส่วนรับใช้สังคม มุมมองในการศึกษาก็ย่อมไม่ได้เกิดจากกระแสดวงความคิดทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียว มุมมองทางประวัติ-

ศาสตร์อาจถูกหล่อหลอมด้วยความต้องการของสังคมปัจจุบันที่จะใช้การเรียนรู้อดีตเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นเพื่ออธิบายภูมิหลังของปัญหาที่พบเห็นในปัจจุบัน หรือเพื่อประมวลความรู้ไว้ใช้ในการวางแผนนโยบายเป็นต้น บ่อยครั้งที่ความต้องการของรัฐหรือสังคมจะส่งอิทธิพลมาสู่วงวิชาการในลักษณะของเงินทุน แหล่งเงินทุนสามารถกำหนดความสนใจและผลักดันประเด็นปัญหาบางอย่างให้ได้รับการศึกษาค้นคว้ามากขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อสภาวะแวดล้อมเปลี่ยนไป เมื่อมีเหตุการณ์หรือปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้น เมื่อความสนใจทั้งของภาครัฐและเอกชนเปลี่ยน จุดสนใจและมุมมองของผู้ทำการศึกษาอาจได้รับแรงกระตุ้นให้เปลี่ยนตามไปด้วย การศึกษาประวัติศาสตร์และการสร้างผลงานทางประวัติศาสตร์จึงเป็นผลผลิตของสังคมในมิติเวลาหนึ่ง ๆ การพิจารณาเกี่ยวกับปัจจัยแวดล้อมและกระแสความคิดที่มีผลต่อการกำหนดมุมมองทางประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจไม่น้อยไปกว่าข้อสรุปที่เกิดจากการใช้มุมมองนั้น ๆ

ท้ายที่สุด ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นสาขาวิชาก็ได้มีการพัฒนาในด้านปรัชญาการศึกษาและระเบียบวิธีมาโดยตลอด การอภิปรายเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์” และ “ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์” ความคิดเกี่ยวกับวิธีการและมาตรฐานที่แยกแยะประวัติศาสตร์ออก

จากการบันทึกอดีตหรือการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอดีต การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชาประวัติศาสตร์กับการศึกษาแขนงอื่น ๆ ที่มีความสนใจร่วม และมีวิธีการที่จะช่วยในการอธิบายความเป็นไปของมนุษย์และสังคม การยอมรับในความจำเป็นที่จะต้องหาความชำนาญเฉพาะด้านเช่น ภาษา วรรณกรรม กฎหมาย ฯลฯ เพื่อเป็น “เครื่องมือ” ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลก่อนที่จะนำมาใช้ ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อการกำหนดมุมมองของนักประวัติศาสตร์

สำหรับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นบริบทการศึกษาซึ่งสามารถชี้ให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ perspective ได้อย่างชัดเจน ความเปลี่ยนแปลงของมุมมองหรือกรอบความคิดมีบทบาทสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาโดยตลอด ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ ระยะเวลาไม่นานนักที่ความสนใจประวัติศาสตร์ด้านนี้เริ่มพัฒนาขึ้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเปิดประเด็นปัญหาและมุมมองใหม่ ๆ ความหลากหลายของข้อมูลและข้อจำกัดด้านภาษาวัฒนธรรมในการทำความเข้าใจข้อมูลของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลต่อการตั้งคำถามหรือการวางแผนทางการศึกษา และเนื่องจากการศึกษาอดีตของภูมิภาคนี้ดึงดูดความสนใจของนักวิชาการจากหลายสาขา ความแตกต่างในจุดสนใจและวิธีการศึกษาของ

แต่ละสาขาวิชาจึงทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วง ๓๐-๔๐ ปีที่ผ่านมายังเป็นเวทีของความขัดแย้งทั้งในและระหว่างประเทศ จึงไม่น่าแปลกใจที่เราจะพบมุมมองที่แตกต่างในเกือบทุกประเด็นของการศึกษา

ในส่วนต่อไปนี้ ผู้เขียนจะได้กล่าวโดยสรุปถึงพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยจะเน้นความเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ ในวิธีคิดและมุมมองเกี่ยวกับการศึกษา และพยายามเชื่อมโยงความเปลี่ยนแปลงหรือแนวโน้ม

ต่าง ๆ กับสภาวะแวดล้อมและมิติเวลา บทความนี้ไม่ใช่การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์หรือการประเมินสถานภาพของการศึกษา ผลงานที่กล่าวถึงจึงไม่ครอบคลุมทั้งในด้านปริมาณและความหลากหลายของประเด็นการศึกษาที่ปรากฏ^(๑) แต่จะเลือกพิจารณาเฉพาะผลงานส่วนที่เกี่ยวข้องกับมุมมองสามประการที่จะนำมาอภิปรายในที่นี้ ได้แก่ มุมมองเกี่ยวกับความเป็นเอกภาพ (unity) ความเป็นเอกเทศ (autonomy) และความเปลี่ยนแปลง (change)

๒

การศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภาพรวมของภูมิภาค (regional approach) ซึ่งต่างจากการเน้นประเทศหรือดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งเริ่มปรากฏอย่างจริงจังหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก่อนหน้านั้นผลงานการศึกษาอาจแบ่งกว้าง ๆ ได้เป็นสองจำพวก ประเภทแรกเป็นความพยายามที่จะรวบรวมและศึกษาหลักฐานทางโบราณคดี จารึกและข้อมูลเอกสารอื่น ๆ เพื่อลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ประเภทที่สองเป็นการศึกษาบทบาทของชาวยุโรปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในช่วงที่เข้ามายึดครองดินแดนในภูมิภาคนี้เป็นอาณานิคม โดยความสนใจ งานทั้งสองประเภทจะเน้นดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่ง

มากกว่า แต่มีผลงานสำคัญที่จัดได้ว่าเป็นข้อยกเว้นได้แก่งานของ Georges Coedes, *Les États Hindouisés d'Indochine et d'Indonésie* (1944) ซึ่งศึกษารูปแบบและพัฒนาการของรัฐโบราณต่าง ๆ ของภูมิภาคภายใต้กรอบความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมร่วมซึ่งรับถ่ายทอดมาจากภายนอก (Indianization) นอกเหนือจากมุ่งศึกษาเฉพาะดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว ลักษณะที่คล้ายคลึงอีกอย่างหนึ่งของผลงานในระยะแรกคือ การให้ความสำคัญต่อปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลและบทบาทในการกำหนดรูปแบบของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานส่วนใหญ่จึงมุ่งศึกษาลักษณะของวัฒนธรรมจากภายนอกภูมิภาคพร้อมทั้งวิถี

ทางและกระบวนการที่การถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น

ในแง่นี้ ผลงานการศึกษาของ J.C. van Leur เกี่ยวกับกระบวนการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งปรากฏใน ค.ศ. ๑๙๓๔ จึงนับได้ว่าเป็นผลงานที่เสนอมุมมองที่แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัดเป็นครั้งแรก van Leur มองปัจจัยภายนอกเช่นอารยธรรมอินเดียและอิสลามว่ามีอิทธิพลต่อสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระดับที่ผิวเผิน “เสมือนแผ่นน้ำแข็งเปราะบางที่แผ่เข้ามาปกคลุมภายใต้ที่นั่นรูปแบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมพื้นถิ่นยังคงดำรงอยู่”^(๒) เขายังได้ปฏิเสธข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับการถ่ายทอดอารยธรรมอินเดียว่าไม่น่าจะมาจากการที่มีชาวอินเดียเข้ามาตั้งอาณานิคมหรือมากับการติดต่อกับชาย และเสนอความคิดว่าคนพื้นเมืองน่าจะเป็นผู้มีส่วนในการเลือกสรรหยิบยืมวัฒนธรรมภายนอกที่เห็นว่าเป็นประโยชน์มาใช้ การศึกษาอดีตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงควรพิจารณาจากบริบทของสังคมพื้นเมืองด้วย เพราะความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอาจมาจากการปรับเปลี่ยนภายในสังคมได้มากเท่ากับหรือมากกว่าที่ได้รับแรงผลักดันจากภายนอก

มุมมองที่แตกต่างของ van Leur ยังมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อพิจารณาเหตุการณ์หลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เท่าที่ผ่านมา ข้อมูลเกี่ยวกับช่วงเวลาดังกล่าวเป็นข้อมูลของชาวตะวันตกส่วนใหญ่ ทั้งนี้มีผลต่อ

มุมมองของผู้สนใจศึกษาอดีตระยะนั้น เรื่องราวเกี่ยวกับการเข้ามาผูกขาดการค้าของชาวยุโรป การขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเข้าครอบครองดินแดนทำให้ดูเหมือนว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ยุโรปว่าด้วยการตั้งอาณานิคมของชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยจุดสนใจ ข้อมูลและกลุ่มผู้ศึกษา ผลงานที่ปรากฏย่อมหลีกเลี่ยงมุมมองของชาวยุโรป (Eurocentric) ไปได้ยาก van Leur ได้กล่าวไว้ว่า “ทันทีที่เรือจากยุโรปตะวันตกเดินทางมาถึง มุมมองได้ถูกหันกลับ ๑๘๐ องศา จากนั้นมา หมู่เกาะอินดีสจะถูกมองจากแดดฟ้าเรือจากป้อมปราการจากระเบียงร้านค้า”^(๓) การปฏิเสธมุมมองดังกล่าวของ van Leur จึงเท่ากับเป็นการหักมุมมองทางประวัติศาสตร์กลับคืนมาอีก ๑๘๐ องศาเช่นกัน van Leur เสียชีวิตในค.ศ. ๑๙๔๒ แต่งานของเขาได้รับการตีพิมพ์อีกครั้งหนึ่งภายใต้ชื่อ Indonesian Trade and Society (1955) และยังมีอิทธิพลต่อผู้ศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะต่อมา

การศึกษาและข้ออภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับความสำคัญของปัจจัยจากนอกภูมิภาคได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเด็นที่มีการโต้แย้งและมีผู้นิยมศึกษาอาจแยกได้เป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นการศึกษาต่อในเรื่องการถ่าย

ทอดวัฒนธรรมซึ่งจะเน้นประวัติศาสตร์ยุคแรก ๆ จนถึงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ นักประวัติศาสตร์จะศึกษารูปแบบของรัฐและสังคม (nature of state and society) กระบวนการที่วัฒนธรรมจากภายนอกแพร่กระจายเข้ามา และประเมินระดับของอิทธิพลว่าวัฒนธรรมจากภายนอกนั้นมีอิทธิพลมากน้อยแค่ไหนต่อการกำหนดรูปแบบของสังคมพื้นเมือง นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้ว่าสามารถให้ภาพที่ถูกต้องเพียงไร ทั้งนี้เพราะข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงสมัยนี้เป็นข้อมูลทางโบราณคดี จารึก และเอกสารจากนอกภูมิภาคโดยเฉพาะเอกสารจีนซึ่งต้องทำความเข้าใจตัวข้อมูลและบริบทที่ข้อมูลนั้น ๆ ได้รับการบันทึกหรือรวบรวมขึ้น^(๔) ผลงานที่เสนอมุมมองที่ค่อนข้างมีอิทธิพลต่อการศึกษาในกลุ่มนี้คืองานของ O.W. Wolters เขาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ localization ได้แก่การที่สังคมพื้นเมืองรับถ่ายทอดและปรับรูปแบบของวัฒนธรรมจากภายนอกให้สอดคล้องกับความต้องการของชนพื้นเมือง สภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นอยู่ หมายความว่าเมื่อรูปแบบวัฒนธรรมหลักเข้ามาปรากฏในระดับท้องถิ่นอาจจะอยู่ในลักษณะและแบบแผนที่แตกต่างจากของเดิมและแตกต่างกันออกไปในแต่ละที่ ตัวอย่างที่เห็นได้คือรูปแบบของศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^(๕)

ขณะที่ความคิดเห็นเกี่ยวกับกำเนิด

ของรัฐและรูปแบบสังคมโบราณเป็นผลมาจากการถกเถียงในวงวิชาการ แนวทางการศึกษาส่วนที่สองซึ่งก็ได้รับอิทธิพลมาจากมุมมองของ van Leur ด้วยนั้นพัฒนาไปท่ามกลางสภาวะและกระแสความคิดที่แตกต่างจากส่วนแรก แนวคิดของ van Leur ที่เห็นว่าหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ชนพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของประวัติศาสตร์ให้มุมมองซึ่งสอดคล้องกับความรู้สึกชาตินิยมซึ่งกำลังเป็นอยู่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สำหรับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการกอบกู้เอกราชหรือเพิ่งได้รับเอกราชมาใหม่ ๆ ความรู้สึกต่อต้านการปกครองแบบอาณานิคมทำให้นักประวัติศาสตร์พื้นเมืองปฏิเสธผลงานการศึกษาของชาวตะวันตกที่ให้มุมมองแบบ Eurocentric เขาเหล่านั้นพยายามที่จะเสนอผลงานที่ให้ ความสำคัญกับท้องถิ่น (Asiancentric) โดยใช้ข้อมูลพื้นเมืองซึ่งเท่าที่ผ่านมามักจะถูกปฏิเสธจากนักวิชาการชาวตะวันตกว่าเป็นนิยายไร้สาระ ทศวรรษ ๑๙๕๐ จึงเป็นช่วงเวลาที่มีความขัดแย้งระหว่างมุมมองทั้งสอง สำหรับนักวิชาการตะวันตกนั้น แม้จะยอมรับในคำวิพากษ์ของ van Leur เกี่ยวกับ Eurocentric history แต่ก็ยังมีความรู้สึกที่ไม่สามารถจะปฏิเสธบทบาทและความสำคัญของชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ ทั้งในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่

๑๘ และที่แน่นอนคือในศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐^(๖)

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือปัญหาของการใช้มุมมองที่ขึ้นอยู่กับค่านิยม (value judgement) การเปลี่ยนจาก Eurocentric มาสู่ Asiancentric history อาจหมายถึงการเปลี่ยนจากอคติอย่างหนึ่งมาเป็นอีกอย่างหนึ่ง John Smail ได้อภิปรายเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ในบทความ 'On the Possibility of an Autonomous History of Modern Southeast Asia' (1961)^(๗) เขาเสนอให้ผู้ศึกษาเลิกคิดหรือกังวลกับความเป็นยุโรปหรือเอเชีย แต่ให้พยายามศึกษาประวัติศาสตร์ของดินแดนที่มีขอบเขตเฉพาะตัว มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นเอกเทศ (autonomy) ไม่ได้ผูกติดเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนอื่น สิ่งที่เกิดขึ้นในดินแดนนี้ก็คือการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัจจัยภายในและภายนอก ทั้งที่เป็นบทบาทของชาวยุโรปและชนพื้นเมือง ในบางโอกาส ปัจจัยหนึ่งอาจจะเด่นกว่าอีกปัจจัยหนึ่ง แต่ในภาพรวมก็คือวิวัฒนาการของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แนวคิดเกี่ยวกับการเน้นความเป็นเอกเทศ (Autonomy) ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลต่อการศึกษาในระยะต่อมา โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแนวคิดนี้เริ่มถูกกระทบด้วยกระแสใหม่ซึ่งเน้นความเป็นสากลของประวัติศาสตร์ เน้นการศึกษาดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกในบริบทที่กว้างขึ้น

หรือบริบทรวม (global context) จุดนี้จะชัดเจนขึ้นเมื่อได้พิจารณาควบคู่กับประเด็นต่อไป

มุมมองเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเป็นเอกเทศนั้นเชื่อมโยงกับแนวความคิดสำคัญประการที่ ๒ คือความเป็นเอกภาพของภูมิภาคนี้ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาอดีตของดินแดนแถบนี้จะเน้นเฉพาะประเทศเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ยังเป็นที่ทราบกันดีว่า คำเรียกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นศัพท์บัญญัติใหม่ซึ่งใช้ในการเรียกแนวระหว่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้เอง อย่างไรก็ตามหลังจากสงครามสิ้นสุดลงความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบริเวณนี้เริ่มเป็นที่สนใจและมีผลกระทบต่อนานาประเทศอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเรียกร้องเอกราชของเหล่าประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก ความคล้อยคลึงของลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นเช่น กระแสชาตินิยมและปัญหาการสร้างชาติทำให้ประชาคมโลกรับรู้เรื่องราวของดินแดนแถบนี้ในฐานะภูมิภาคมากขึ้น

ใน ค.ศ. ๑๙๕๕ D.G.E. Hall เสนอผลงานประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งศึกษาครอบคลุมทั้งภูมิภาค A History of Southeast Asia เป็นผลงานการศึกษารวบรวมข้อมูลและข้อสรุปต่าง ๆ จากที่ได้มีการศึกษาไว้ แม้ว่างานชิ้นนี้จะไม่ได้เสนอมุมมองใหม่ทั้งในด้านประเด็นการศึกษาและวิธีการวิเคราะห์ แต่มีความสำคัญตรงที่

แสดงให้เห็นความเป็นไปได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภาพรวม ผลงานชิ้นนี้จึงสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นอยู่ขณะนั้น ทั้งยังกระตุ้นให้การศึกษาในภาพรวมเป็นที่สนใจในวงวิชาการต่อไป

แต่การศึกษา “ในภาพรวม” ไม่ได้หมายความว่าแค่ศึกษาให้ครอบคลุมดินแดนทุกส่วนหรือประเทศทุกประเทศ โดยพื้นฐาน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความแตกต่างหลากหลาย เช่นในภูมิประเทศ พื้นฐานเศรษฐกิจ เผ่าพันธุ์ ประชากร ศาสนา ภาษาพูด ประเพณีท้องถิ่น จึงเป็นภาระของผู้ศึกษาที่จะต้องมองหาระดับร่วมกันที่มีความสำคัญเพียงพอที่จะสนับสนุนว่าภูมิภาคนี้มีความเป็นเอกภาพ สามารถศึกษาได้ในฐานะ “ภูมิภาค” และสามารถสร้างผลงานการศึกษาที่ให้ภาพรวมหรือ “ภาพร้อย” (synthesis writing) ที่มากกว่าการจับเอากลุ่มประเทศมาศึกษาไว้ด้วยกัน

การค้นหาคำความเป็นเอกภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นำไปสู่การสร้างทฤษฎีแนววิเคราะห์และความคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษา (methodological approach) ซึ่งยังคงเป็นปัญหาถกเถียงมาจนทุกวันนี้ แนวความคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมของศาสตราจารย์เซเดย์ คือตัวอย่างของแนวความคิดแรกๆ ที่พยายามค้นหาลักษณะร่วม

ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในระยะต่อมา กลุ่มผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ สนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบการ “สร้างบ้านแปงเมือง” (pattern of urbanization) และพัฒนาการของรัฐ (state formation) แนวทางการศึกษาเชิงโครงสร้าง (structural approach) ซึ่งเน้นการค้นหาลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของสังคมก็เป็นการวิเคราะห์อีกแนวหนึ่งซึ่งแบ่งรูปแบบของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มรัฐเกษตรกรรม (inland, agrarian society) และรัฐค้าขายชายฝั่งทะเล (maritime society) กลุ่มนักคิดแนวมาร์กซิสต์มองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแง่ของสังคมศักดินาและการคลี่คลายสู่ระบบทุนนิยม ส่วนผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ สามารถใช้หัวข้อเกี่ยวกับอาณานิคม การเข้าครอบครองดินแดนของญี่ปุ่นและการสลายตัวของอาณานิคมเป็นจุดเชื่อมโยงความเป็นไปในดินแดนต่าง ๆ และชี้ให้เห็นลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันของภูมิภาคนี้ได้

อย่างไรก็ตาม แนวทางการวิเคราะห์ต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นใช้ได้กับประวัติศาสตร์ระยะใดระยะหนึ่งมากกว่าที่จะครอบคลุมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ระยะเวลาที่ดูจะเป็นปัญหาที่สุดในการสร้างภาพรวมคือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ ในด้านวัฒนธรรม ดินแดนต่าง ๆ ของเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้จะมีความหลากหลายมากกว่าในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ โดยแบ่งแยกไปตามอิทธิพลของพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิขงจื้อ ศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ ในด้านเศรษฐกิจการค้า บทบาทจะเน้นไปที่ดินแดนบนคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ ครั้นถึงตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ประเทศบนภาคพื้นทวีปจะสามารถกระชับอำนาจและวางรากฐานทางเศรษฐกิจการเมืองของรัฐรวมศูนย์ได้ดี ขณะที่บริเวณคาบสมุทรและกลุ่มเกาะยังเผชิญกับปัญหาความแตกแยกและการกระจายอำนาจ รวมทั้งอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติตะวันตกมากกว่ารัฐบนภาคพื้นทวีป วิธีศึกษาเท่าที่ผ่านมาคือ เมื่อถึงระยะเวลานี้จะแยกศึกษาเป็นประเทศหรือมีฉะนั้นก็แยกระหว่างกลุ่มประเทศภาคพื้นทวีปกับกลุ่มประเทศคาบสมุทรและกลุ่มเกาะ ดังนั้นการสร้างภาพรวมและภาพร้อยของช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ รวมทั้งการเชื่อมโยงพัฒนาการในยุคนี้กับระยะเวลาก่อนและหลังยังคงเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่ใช้มุมมองของ “ภูมิภาคศึกษา” (Regional approach)

ในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา นักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้ให้ความสนใจต่ออิทธิพลของการค้าทางทะเลในฐานะปัจจัยร่วมที่มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคซึ่งอาจจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับการสร้างภาพรวมที่ผ่านมาได้ โดยเฉพาะเมื่อใช้กับการศึกษาเรื่องราวในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๘^(๔)

แนววิเคราะห์นี้มองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มิได้เป็นดินแดนที่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีส่วนร่วมในกระบวนการค้าทางทะเลซึ่งเชื่อมโยงซีกโลกตะวันตกและตะวันออก บทบาทดังกล่าวมีผลต่อพัฒนาการของรัฐซึ่งอาจแบ่งได้เป็นสองระยะ ระยะแรกประมาณจาก ค.ศ. ๑๔๐๐-๑๖๗๐ เป็นช่วงเวลาที่การค้าระหว่างประเทศขยายตัว ส่งผลให้ผู้นำรัฐมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองที่แข็งแกร่งสามารถกระชับอำนาจการปกครองได้ดี ทิศทางของสังคมจึงเป็นไปในแนวโน้มที่เรียกว่า absolutist trend หรือเผด็จการเบ็ดเสร็จระยะที่สอง เป็นช่วงเวลาแห่งความเสื่อมอันเนื่องมาจากภาวะชะงักงันของเศรษฐกิจโลก ตั้งแต่ตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ นอกจากนี้ความสำเร็จของดัชต์ในการเข้าควบคุมและผูกขาดการค้าเครื่องเทศในบริเวณหมู่เกาะอินโดนีเซียทำลายเครือข่ายการค้าที่มีอยู่เดิม ส่วนแบ่งในตลาดของชนพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงลดลงเมื่อเกิดความถดถอยทางเศรษฐกิจ รัฐต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเข้าสู่ยุคแห่งการแตกแยกกระจายอำนาจ เป็นสาเหตุให้ชาติตะวันตกสามารถขยายอิทธิพลเข้ามาครอบครองดินแดนได้ในที่สุด^(๕)

อย่างไรก็ตาม ในบทความเรื่อง “Local Integration and Eurasian Analogies : Structuring Southeast Asian History C. 1350-C. 1830”, Victor Lieberman เสนอว่าการศึกษาที่ผ่านมามองให้มีความสำคัญต่ออิทธิ

พลของการค้าทางทะเลในฐานะปัจจัยร่วมที่มีผลต่อรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากเกินไป Lieberman ชี้ว่ามีความแตกต่างระหว่างรัฐบนภาคพื้นทวีปและรัฐในบริเวณคาบสมุทรกลุ่มเกาะ แนววิเคราะห์เกี่ยวกับการค้าทางทะเลอาจใช้ได้ดีกับส่วนหลัง ในขณะที่การทำความเข้าใจรัฐบนภาคพื้นทวีปนั้นจะต้องดูปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่นการขยายตัวของการทำเกษตรกรรม การศึกษาเกี่ยวกับประชากรศาสตร์และการอพยพย้ายถิ่น การแข่งขันและการสู้รบระหว่างรัฐ บทบาทของสถาบันศาสนา และความต้องการของรัฐในการควบคุมผลประโยชน์ในบริเวณหัวเมืองและท้องถิ่น ปัจจัยเหล่านี้อาจมีส่วนกำหนดรูปแบบและพัฒนาการของรัฐทั้งในลักษณะที่แตกต่างและลักษณะที่ควบคู่ไปกับอิทธิพลของการค้าทางทะเล Lieberman ยังได้เสนอมุมมองว่าเราสามารถศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์ของบริเวณภาคพื้นทวีปกับประเทศในยุโรปตะวันตก รัสเซียและญี่ปุ่น โดยภาพที่ได้จากการเปรียบเทียบอาจจะถูกต้องหรือให้ข้อคิดได้มากกว่าการเปรียบเทียบกับบริเวณคาบสมุทรกลุ่มเกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอง^(๑๐)

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับความคิดทั้งสองกระแสนี้ไม่ใช่เพียงแค่ความแตกต่างในมุมมองเกี่ยวกับความสำคัญของการค้าทางทะเล แต่ยังอยู่ที่นัยของการนำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปศึกษาในกรอบหรือบริบทที่

กว้างขึ้นไปกว่าระดับภูมิภาค กระบวนการค้าทางทะเลที่ดี หรือการใช้กรอบของ Eurasian กิติ เป็นการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบริบทโลก (global context) เพราะฉะนั้น หากดูอย่างผิวเผินจึงเหมือนกับว่าแนวทางการศึกษาเช่นนี้ขัดแย้งกับมุมมองที่ต้องการเน้นความเป็นเอกเทศ (autonomy) และบูรณภาพ (entity) ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาให้ถี่ถ้วน บริบททั้งสองไม่จำเป็นต้องขัดแย้งซึ่งกันและกัน กล่าวคือความเป็น 'เอเชียตะวันออกเฉียงใต้' จะประจักษ์ได้เมื่อเชื่อมโยงดินแดนนี้เข้ากับส่วนอื่น ๆ ของโลก ไม่ใช่ในฐานะของ dependency แต่ในฐานะของส่วนหนึ่งของรูปต่อทางวัฒนธรรมที่ทำให้ภาพของประชาคมโลกสมบูรณ์

การอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นของความเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นมุมมองสุดท้ายที่เราจะพิจารณาในที่นี้ก็ได้รับแรงกระตุ้นจากสภาวะทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่สองเช่นกัน และยังมีความสัมพันธ์โยงใยกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะต่อมามากกว่า มุมมองทั้งสองที่ได้กล่าวไปแล้ว ประมาณกลางทศวรรษ ๑๙๕๐ ความสนใจที่เชื่อมโยงกับมุมมองแบบอาณานิคมและชาตินิยมเริ่มลดลงเนื่องมาจากการสลายตัวของ การปกครองแบบอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกัน ภูมิภาคนี้ได้กลายเป็นจุดสนใจของประชาคมโลกอย่างกว้างขวางขึ้น เนื่องจากเป็นดินแดนที่

ประเทศมหาอำนาจรุ่นใหม่เช่นสหรัฐอเมริกา รัสเซียและจีนต้องการเข้ามาสร้างอิทธิพล เพื่อใช้ถ่วงดุลย์อำนาจซึ่งกันและกัน ความสนใจดังกล่าวได้ดึงดูดการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการศึกษาเชิงวิชาการ (scholarly investigation) ไปสู่การทำความเข้าใจถึงภูมิหลังและองค์ประกอบของสังคมเพื่อผลในการวางนโยบายของประเทศต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์ในภูมิภาคนี้ จุดเน้นในเรื่องของลำดับเหตุการณ์ ข้อมูล-หลักฐาน และรายละเอียดในแต่ละพื้นที่จึงเริ่มถูกแทนที่โดยการศึกษาเปรียบเทียบการมุ่งความสนใจไปที่ลักษณะร่วมหรือรูปแบบพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่างเช่นรูปแบบขององค์กรทางการเมือง ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนในสังคม ลักษณะเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมและการปรับเปลี่ยนดังนี้เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการศึกษาใหม่ ได้แก่ การศึกษาเชิงสหวิทยาการที่เน้นภูมิภาคเป็นหลัก (area studies) ประเทศต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ รัสเซีย ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ต่างก็มีแผนการศึกษาซึ่งสามารถผลิตผู้ชำนาญพิเศษ (area specialist) มาทำหน้าที่วิเคราะห์และวางแผน ในการศึกษารูปแบบใหม่นี้ ประวัติศาสตร์เป็นหนึ่งในพหุสาขาวิชาทางมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ที่ถูกนำ

ข้อมูล วิธีการศึกษาและมุมมองมาใช้ประมวลความรู้เพื่อทำให้ภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาในลักษณะของ area studies จะเหมาะสมกับระยะเวลาสมัยใหม่หรือการวิเคราะห์เหตุการณ์ร่วมสมัยมากกว่าการศึกษาอดีตที่ย้อนหลังไปไกล ส่วนนี้ยังคงเป็นภาระหลักของสาขาวิชาประวัติศาสตร์อยู่ แต่ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์เองก็ได้รับผลกระทบซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านปรัชญาและวิธีการศึกษา ที่เห็นได้ชัดคือได้รับอิทธิพลของแนวคิดและวิธีการศึกษาจากสาขาวิชาอื่น ๆ ในกลุ่มมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ด้วย^(๑) ทั้งนี้ทำให้การกำหนดกรอบความคิดและการใช้ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เข้ามาวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้นกว่าการศึกษาเพื่อลำดับเหตุการณ์ (narrative, event-oriented style)

ใน ค.ศ. ๑๙๖๒ Harry J. Benda เขียนบทความเรื่อง “The Structure of Southeast Asian History : Some Preliminary Observations” เพื่อเสนอมุมมองเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง (change and continuity) ในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Benda เสนอให้นักประวัติศาสตร์นำวิธีคิดและแนวทางการวิเคราะห์ของสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์มาใช้ในการพิจารณาโครงสร้างต่าง ๆ ของสังคมเช่น โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา และพิจารณาความเปลี่ยนแปลงว่าเกิดขึ้นหรือไม่ในรูป

แบบใด เขาได้กล่าวถึงปัญหาในการแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (periodization) ว่าเท่าที่ผ่านมา ผู้ศึกษาจะให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ เช่น สงคราม การล่มสลายของอาณาจักร การเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจและผู้นำ การเข้าครอบครองดินแดนของชาติตะวันตก และใช้จุดเปลี่ยนเหล่านี้ในการแบ่งยุค ทั้งนี้ทำให้ดูเหมือนว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยจากภายนอก Benda เสนอว่าเราควรสนใจการเปลี่ยนแปลงที่นอกเหนือไปจากการเปลี่ยนราชวงศ์หรือการสงคราม โดยหันมาเน้นการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง (structural change) ในลักษณะนี้ การแบ่งยุคจะสอดคล้องกับ ระยะที่สังคมแสดงออกถึงรูปแบบใหม่ มีโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่ต่างไปจากเดิม^(๑๒)

ข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อการใช้ structural approach ในการแบ่งยุคก็คือวิธีนี้ก่อให้เกิดมุมมองที่ว่าสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้น นับตั้งแต่ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๙ ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐโบราณรุ่งเรืองจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อสังคมเริ่มปรับเปลี่ยนตามกระแสจักรวรรดินิยม แม้จะมีการเปลี่ยนผู้นำ เปลี่ยนราชวงศ์เปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจ แต่ก็ยังเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงของรายละเอียดในกรอบเดิม เมื่อไม่สามารถบ่งชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมและรูป

แบบของสถาบัน ผู้ศึกษามักจะถือว่าช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ หรือก่อนสมัยอาณานิคมเป็นยุคทางประวัติศาสตร์เดียวกันหมด นัยต่อมาของมุมมองเช่นนี้ก็คือการมองยุคอาณานิคมว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุด เราสามารถมองเห็นประเด็นของการวิจารณ์ได้ชัดเจนเมื่อพิจารณางานศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใช้มุมมองแบบนี้ ที่สำคัญคือผลงานของ Benda เองได้แก่ *A History of Modern Southeast Asia* และงานของ D.J. Steinberg (ed.) *In Search of Southeast Asia* งานทั้งสองชิ้นจะศึกษาโครงสร้างสังคมก่อนยุคสมัยใหม่ (pre-modern Southeast Asia) ครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ต้นจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จากนั้นจึงเจาะรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสองศตวรรษสุดท้าย ผู้ที่มีความเห็นขัดแย้งกับแนวคิดนี้มากที่สุดคงได้แก่กลุ่มผู้สนใจศึกษาเรื่องราวในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๙ หากการศึกษาที่กำลังดำเนินอยู่ขณะนี้สามารถชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นลักษณะเฉพาะของระบอบดังกล่าวได้อย่างเป็นที่ยอมรับ การปรับเปลี่ยนข้อสรุปเกี่ยวกับการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ก็ควรจะเกิดขึ้นได้อีก อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ติดตามการโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องนี้พอสมควรแล้ว ทำให้เกิดความรู้สึกว่าความแตกต่างของมุมมองเช่นในกรณีนี้คงจะหาข้อยุติได้ยาก เพราะมีรากฐานมาจากพื้นฐานของสาขาวิชาที่ต่างกัน

นักประวัติศาสตร์โดยทั่วไปจะถูกฝึกฝนให้เห็นความสำคัญของรายละเอียดและความต่อเนื่องของเหตุการณ์ ต้องรู้จักพิจารณาสาเหตุและผลกระทบ ภาพที่เกิดขึ้นจึงมีความเคลื่อนไหว มีการเปรียบเทียบระหว่างช่วงเวลาต่าง ๆ ในความเข้าใจของนักประวัติศาสตร์ ภาพของช่วงระยะเวลาที่ห่างกันพอสมควรน่าจะต้องมี “ความเปลี่ยนแปลง” อาจจะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างจากสิ่งที่เป็นอยู่เดิมมากนักเช่นจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง แต่ก็ถือได้ว่าเป็นเปลี่ยนแปลงไป ที่สำคัญคือนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เท่าที่ผ่านมาจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบตะวันตกที่มอง ความเคลื่อนไหวของสังคมในลักษณะที่เป็นเส้นตรง (linear, progressive ซึ่งไม่จำเป็นต้องถูกต้อง) ดังนั้น นักประวัติศาสตร์จึงเคยชินกับการมองหาการคลี่คลายของเหตุการณ์หรือมองหากลุ่มประกอบต่าง ๆ ซึ่งจะบ่งชี้ถึงความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนมุมมองที่ได้อิทธิพลมาจากสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์อื่น ๆ นั้นเป็นการมองในกรอบที่ค่อนข้างจะหยุดนิ่ง (static framework) สิ่งที่จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเปลี่ยนแปลงจะต้องเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างที่เกิดขึ้นอย่างถาวร^(๓)

แม้ว่าความขัดแย้งและความแตกต่าง

บางประการจะมีอยู่ แต่ในภาพรวม การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ structural approach ของ Benda ก็ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการผสมผสานความคิดและวิธีการศึกษาระหว่างสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะต่อมา ภายใต้กรอบความคิดใหม่ ๆ นักประวัติศาสตร์จะเริ่มเบี่ยงเบนออกจากมุมมองที่วางอยู่บนรากฐานของการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) ซึ่งเน้นเหตุการณ์ ไปสู่การทำความเข้าใจองค์ประกอบและการทำงานของสังคมรวมทั้งการทำความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์และสังคมช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๘๐ จึงเป็นระยะเวลาที่การศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดำเนินไปภายใต้การผสมผสานแนวคิดและวิธีการศึกษากับสาขาวิชาอื่น ๆ ที่สำคัญที่สุดได้แก่ มานุษยวิทยา ทั้งนี้เป็นแรงผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าของการศึกษารูปแบบหรือประเด็นใหม่ ๆ ยกตัวอย่างเช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการศึกษาเชิงประวัติเกี่ยวกับชุมชน (historical community studies) ในระยะต่อมาสภาวิชาอื่น ๆ ก็ได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดกรอบความคิดทางประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้น เช่นกรอบความคิดทางเศรษฐศาสตร์-การเมือง และประวัติศาสตร์ประชากรศาสตร์ เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ผสมผสานความคิดและวิธีการศึกษาระหว่างสาขาวิชาต่าง ๆ เป็นแนวทางที่สมควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมต่อไป

ผล และพัฒนาใหม่ ปู่และตากระตือรือร้น
กับความสำเร็จของเขานี้มากกับสิ่งที่เขาทำ

ประเด็นเกี่ยวกับความเป็นเอกภาพ
ความเป็นเอกเทศและความเปลี่ยนแปลงซึ่ง
ได้หยิบยกมาพิจารณา ณ ที่นี้เป็นเพียงตัว
อย่างบางประการของข้อโต้แย้งที่ปรากฏ จะ
เห็นได้ว่าในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา การศึกษา
ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้
พัฒนาไปภายใต้มุมมองอันหลากหลาย ซึ่งเป็น
ผลจากความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในองค์
ประกอบหลายด้าน เช่นการใช้ข้อมูลรูปแบบ
ใหม่ แนวคิดใหม่เกี่ยวกับวิธีการศึกษาและ
หัวข้อที่ควรศึกษา ความต้องการของสังคม
ปัจจุบันในการทำความเข้าใจอดีต และกระ
แสความคิดในวงวิชาการ เป็นต้น แต่ไม่ว่า
ความแตกต่างจะมีมากหรือน้อยเพียงใด
ท้ายที่สุด ผู้ศึกษาย่อมหวังว่ามุมมองและข้อ
โต้แย้งต่าง ๆ จะช่วยผลักดันความก้าวหน้า
ของการศึกษา ช่วยให้สามารถขยาย “พรม
แดนแห่งความรู้” ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไป

อย่างไรก็ตาม หลังจาก ๕๐ ปีผ่านไป
ผู้ที่ร่วมสนใจศึกษาเรื่องราวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังไม่สามารถกล่าวได้ด้วย
ความมั่นใจว่าเรามีความเข้าใจที่ถูกต้อง
เกี่ยวกับอดีตของภูมิภาคนี้ ตรงกันข้าม
แนวโน้มในปัจจุบันดูเหมือนจะบ่งชี้ว่าผู้ศึกษาคงจะ
ต้อง “รื้อ” และ “สร้าง” เรื่องราวข้อเท็จจริง
และทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กันอีกหลายครั้ง
หลายขั้นตอน J.D. Legge ได้กล่าวไว้ใน

การศึกษานี้ด้วยประโยคที่เรียบง่ายและไม่มี
ความซับซ้อนเกินไป

บทความชิ้นล่าสุดซึ่งว่าด้วยการเขียน ประ
วัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้^(๑๔) ว่า
ในระยะแรก ผู้ศึกษายอมรับและมองเห็นปัญ
หาหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
แต่ก็ยังคงมีความมั่นใจว่าจะฟันฝ่าอุปสรรค
ต่าง ๆ และจะสามารถค้นหาความเป็นจริง
เกี่ยวกับภูมิภาคนี้ได้ ปัจจุบันความมั่นใจดัง
กล่าวกลับมีน้อยลงแม้ว่าจะได้มีการศึกษา
มาอย่างต่อเนื่องและลุ่มลึกมากขึ้น

ความไม่มั่นใจดังกล่าวเกิดจากอะไร
เราอาจให้คำตอบบางส่วนได้โดยพิจารณา
ความสัมพันธ์ระหว่างวงวิชาการกับสังคมซึ่ง
เป็นประเด็นที่ได้พูดถึงมาโดยตลอด Legge
เสนอว่าตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๕๐ เป็นต้นมา
และโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสงครามเวียดนาม
ความต้องการเรียนรู้เรื่องราวของเอ
เซียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อนำไปใช้ในการ
วางแผนนโยบายทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ
มีส่วนผลักดันให้การศึกษาเกี่ยวกับภูมิ
ภาคนี้นับว่าในสถานการณ์ของช่วงทศวรรษ
๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐ ทั้งผู้ศึกษาและผู้ใช้ผล
งานการศึกษาต่างมั่นใจในความรู้ที่ได้มาว่า
ถูกต้องและเพียงพอที่จะเป็นพื้นฐานของการ
วางแผนนโยบายด้านต่าง ๆ หรือการเข้ามาทำ
งานกับคนในภูมิภาคนี้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อชาติ
ตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาประสบ
ความล้มเหลวในการวางแผนนโยบายเกี่ยวกับ
เวียดนามและอินโดจีน และเมื่อดูเหมือนว่า

ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะไม่ประสบความสำเร็จในการ “สร้างชาติ” และ “พัฒนาประเทศ” ตามแบบอย่างของ ตะวันตก ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเริ่มตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับความถูกต้องของนโยบายที่มีต่อดิน แดนนี้ ทั้งนี้ นำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับความรู้ที่ใช้ในการวางนโยบายว่าถูกต้อง หรือไม่อีกด้วย ในแวดวงการศึกษา คำวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวมีส่วนทำให้เกิดการรับรู้และการยอมรับในที่สุดว่า กระบวนการ ความเปลี่ยนแปลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นสิ่งที่ศึกษาให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ได้ยาก

เมื่อไม่สามารถทำความเข้าใจต่อ “ความเปลี่ยนแปลง” หรือใช้ประโยชน์จากการทำความเข้าใจนั้นได้อย่างเต็มที่ จุดสนใจของผู้ศึกษาจึงเริ่มเบี่ยงเบนมาสู่ “ความสับสน” ที่ปรากฏในสังคมพื้นเมือง โดยหวังว่าจะสามารถใช้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจถึง พัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อไป ความสนใจในสิ่งที่สับสนส่งผลให้ผู้ศึกษาต้องเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของมิติมุมมอง ด้านวัฒนธรรม (Cultural Perspective) ได้แก่ การศึกษาอดีตด้วยความพยายามทำความเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ แต่มุมมองด้านวัฒนธรรมนั้นยากต่อการ กำหนดรูปแบบ (model) หรือหยิบยกกรอบ วิเคราะห์หนึ่ง ๆ มาใช้อย่างเช่นในมิติมุมมอง ด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจ Cultural Per-

spective เป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ภาษา การได้สัมผัสใกล้ชิดกับสังคมที่ต้องการศึกษา ผู้ศึกษาจะต้องเรียนรู้โลกทัศน์ของคนในสังคมนั้น ๆ รู้จักประเพณีความเชื่อ ความชอบ และไม่ชอบ และที่สำคัญคือต้องเปิดกว้างในการยอมรับข้อแตกต่างปลีกย่อยของแต่ละพื้นที่ (local variation) J.D. Legge ได้ให้ความเห็นไว้ว่ากลุ่มผู้ศึกษารุ่นใหม่ที่สนใจ องค์ประกอบทางวัฒนธรรมของสังคมในอดีต จะรู้สึกถึงความแตกต่างมากกว่าความ คล้ายคลึง จะเริ่มตระหนักว่าวัฒนธรรม ประเพณีแต่ละท้องถิ่นมีแง่มุมหลากหลายซึ่ง สามารถมีผลต่อความเป็นไปทางการเมือง เมื่อได้พยายามที่จะวิเคราะห์และตีความในระดับลุ่มลึก นักศึกษาของโลกปัจจุบันจะเริ่มรับรู้ถึงความยากลำบากในการทำทำความเข้าใจ “สิ่งที่อยู่ภายใน” ของสังคมอื่น และปัญหา ในการเรียนรู้เกี่ยวกับ “คนอื่น” (๑๔)

เราอาจจะเพิ่มเติมต่อไปได้อีกว่า ความยากลำบากในการทำทำความเข้าใจ “วัฒนธรรม” นี้ ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเมื่อ คนในซีกโลกหนึ่งหรือประเทศหนึ่งต้องการ เรียนรู้เกี่ยวกับซีกโลกอื่นหรือประเทศอื่น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงการที่คนในรากฐาน วัฒนธรรมเดียวกันต้องการทำความเข้าใจ อดีต เพราะอดีตสำหรับคนในปัจจุบันก็เป็น เสมือนต่างบ้านต่างแดน (the past is a foreign country : they do things different there) เพราะฉะนั้นความเป็นคนชาติเดียวกันจึงไม่ได้ทำให้เราในปัจจุบันพุดแทนคน

ในอดีตได้ ไม่สามารถทำให้เราถือเอาได้ว่า คนในอดีตคิดเหมือนที่เราคิด ทำเหมือนที่เราทำ ผู้ที่ศึกษาอดีตของตนเอง ก็จำเป็นต้องใช้มุมมองทางวัฒนธรรมเพื่อค้นหาและทำความเข้าใจกับวิถีชีวิต สังคมและความคิดของคนในมิติเวลาที่แตกต่างออกไปเช่นกัน

เราสามารถยกตัวอย่างผลงานที่แสดงถึงแนวโน้มใหม่ในการรับรู้มิติทางวัฒนธรรม โดยเปรียบเทียบหนังสือรวมบทความทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่สำคัญ ๒ เล่ม ได้แก่ D.G.E. Hall (ed.) *Historians of Southeast Asia* (1961) และ A. Reid and D. Marr (eds.), *Perceptions of the Past in Southeast Asia* (1979) ‘Historians’ เป็นการรวมบทความส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการสัมมนาว่าด้วยเรื่อง “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ของชนชาติต่าง ๆ ในเอเชีย” ซึ่งจัดโดย School of Oriental and African Studies ณ กรุงลอนดอน ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๕๘-๑๙๕๙ นับเป็นผลงานชิ้นแรกซึ่งประเมินความรู้เกี่ยวกับข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งภูมิภาคบทความใน ‘Historians’ แสดงความรู้ถึงปัญหาหลักที่นักประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เผชิญอยู่ เช่น การขาดข้อมูล ความหลากหลายของภาษาที่จะต้องใช้ในการทำความเข้าใจข้อมูล และมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับความเป็นเอกภาพ ความเป็นเอกเทศและการเขียนประวัติศาสตร์จากแง่มุมของชนพื้นเมือง อย่างไรก็ตาม บทความต่าง ๆ มุ่งเน้นการให้ข้อมูลเชิงบรรณานุกรมมากกว่าการอภิปรายเกี่ยวกับวิธีการศึกษา

หรือแนวความคิดในการวิเคราะห์ ที่สำคัญคือการอภิปรายส่วนใหญ่ยังสะท้อนการใช้กรอบความคิดแบบตะวันตกในการประเมินความน่าเชื่อถือและคุณค่าของหลักฐาน ดังนั้นที่ประชุมจึงยังไม่สามารถ หาข้อสรุปหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้เอกสารพื้นเมืองเท่าที่ผ่านมา นักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่มองว่าเอกสารพื้นเมืองนั้นยากต่อการนำมาใช้เพราะไม่สามารถ แยกแยะได้ว่าส่วนใดเป็นความจริงส่วนใดเป็นนิยาย

สิบห้าปีต่อมาวิธีคิดในส่วนนี้เปลี่ยน ซึ่งสะท้อนให้เห็นใน ‘perceptions’ หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานการรวมบทความจากการสัมมนาเช่นกัน ครั้งนี้จัดโดย Asian Studies Association of Australia ณ กรุงแคนเบอร์า ประเทศออสเตรเลีย เมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๖ การประชุมครั้งนี้ไม่ใช่เพื่อสำรวจข้อมูลโดยทั่วไป แต่เป็นการร่วมพิจารณาประเด็นปัญหาเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับอดีตที่สะท้อนจากงานเขียนของคนพื้นเมืองในระยะต่าง ๆ กัน อาจกล่าวได้ว่า ‘Perceptions’ ตอบสนองต่อคำถามที่เกิดขึ้นใน ‘Historians’ กล่าวคือเราจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารพื้นเมืองได้หรือไม่อย่างไร บทความต่าง ๆ ใน ‘Perceptions’ ชี้ให้เห็นว่าข้อมูลเหล่านี้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ หากผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจได้ว่าข้อมูลเหล่านี้มีจารีตการเขียนอย่างไร เขียนขึ้นในบริบทสังคมแบบไหน และแสดงถึงโลกทัศน์ของผู้เขียนอย่างไรบ้าง

ประมาณตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๑๙๘๐ เป็นต้นมา แนวโน้มที่เห็นได้ชัดในการศึกษา

ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงได้แก่การศึกษาตัวเอกสาร (textual study) ทั้งที่เป็นเอกสารพื้นเมืองและเอกสารนอกภูมิภาค ทั้งในฐานะเป็นเอกสารอ้างอิง (references) และในฐานะเป็น “text” เป็นงานเขียนหรือวรรณกรรมที่บ่งบอกความรู้บางประการเกี่ยวกับอดีต มุมมองเกี่ยวกับการใช้เอกสาร ซึ่งให้ความสำคัญต่อมิติทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ยังส่งผลกระทบต่อการคิดด้านปรัชญาประวัติศาสตร์และวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ด้วย เพราะผลงานต่าง ๆ ที่ปรากฏใน “Perceptions” มองงานเขียนพื้นเมืองในฐานะที่เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ แต่มิใช่หลักฐานในความหมายของ “ข้อมูลที่จะให้ข้อเท็จจริงที่ยืนยันได้” มุมมองใหม่เสนอหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ว่า “เป็น

ร่องรอยการกระทำของมนุษย์ในอดีตที่หลุดตกทอดมา ซึ่งร่องรอยส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นหรือมีขึ้นนั้น ผู้กระทำอาจมิได้ตั้งใจจะสร้างขึ้นหรือทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลังศึกษา แต่หากเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งในกาลเวลาหนึ่งของสังคมของตน”^(๑๖) ดังนั้น แม้ว่าหลักฐานซึ่งโดยตัวของมันเองไม่สามารถบ่งบอก “ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอดีต” ก็ไม่จำเป็นต้องถูกมองว่า “ไร้สาระ” ในตัวหลักฐานที่เราเห็นจำเป็นต้องหรืออ่านได้นั้นยังมี “สารสนเทศ” คือความรู้เกี่ยวกับอดีตที่หลักฐานนั้นอาจบ่งบอกได้แอบแฝงอยู่ อาจจะเป็นภูมิหลังบางอย่างของสังคม โลกทัศน์ และความคิดค่านิยมของผู้สร้างหลักฐาน รูปแบบวัฒนธรรมค่านิยม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีคุณค่าในการทำความเข้าใจอดีตทั้งสิ้น

หาก “ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์” เป็นเพียง “ความเป็นจริงในมุมมองหนึ่ง ๆ” ดังนัยที่ได้จากบทความนี้ และหากมุมมองหนึ่ง ๆ ก็คือความคิดที่ถูกหล่อหลอมด้วยมิติทางวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวผู้ศึกษา หากการศึกษาประวัติศาสตร์เช่นประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังดำเนินอยู่บนทางสองแพร่งระหว่างความพยายามที่จะสร้างภาพรวม ความเข้าใจรวม total history ฯลฯ กับการค้นหารายละเอียดซึ่งแม้จะดูปลีกย่อยแต่มีความสำคัญต่อการ “ชำระ” ประวัติศาสตร์ เช่นนั้น เราคงต้องการบุคคลที่มีโลกทัศน์กว้างขวางขณะเดียวกันก็มีความชำนาญเฉพาะด้าน เพื่อให้สามารถสร้างรูปแบบหรือกรอบโครงที่ได้ทั้งภาพรวม รับรู้กระแสโลกาวัตตและบริบทของการเปรียบเทียบ ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความแตกต่างของท้องถิ่น ผู้เขียนคิดว่าผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ อย่างน้อยก็ในกลุ่มที่ศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มองเห็นภาระและสิ่งที่เรากำลังถูกเรียกร้องให้ทำหรือให้เป็น ภาระนี้ไม่ได้มีเฉพาะต่อตัวเอง แต่ยังรวมไปถึงการฝึกหัดบุคลากรรุ่นใหม่ที่จะสานงานต่อไปอีกด้วย ทั้งนี้เราจะต้องทำภายใต้กระแสของสังคมปัจจุบันซึ่งมองไม่เห็นว่าคุณค่าทางประวัติศาสตร์จะนำไปใช้ประโยชน์อะไร นักประวัติศาสตร์ให้มุมมองของเราที่มีต่อสังคมเสมอมา เดียวนี้เราต้องการมุมมองใหม่ ๆ จากสังคมเพื่อให้การค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับอดีตดำเนินต่อไป

เชิงอรรถ

^๑ สำหรับผู้สนใจเกี่ยวกับสถานภาพการศึกษา โปรดดู แกมสุข นุ่มนนท์ และคณะ สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๓๕ (๒๕๓๖) ซึ่งให้ภาพรวมและข้อมูลเชิงบรรณานุกรมสำหรับผลงานการศึกษาในประเทศไทย ข้อมูลส่วนของประวัติศาสตร์ไทยจะชัดเจนที่สุด ; ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฉบับที่ ๑ ประเทศบนภาคพื้นทวีป (๒๕๓๓) และฉบับที่ ๒ ประเทศคาบสมุทระและกลุ่มเกาะ (๒๕๓๕) ; D.G.E Hall, (ed.) *Historians of South-East Asia*, London, 1961 ; A. Reid and D. Marr, (ed.) *Perceptions of the Past in Southeast Asia*, Heinemann, 1979 ; C.D. Cowan and O.W. Wolters, (eds.) *Southeast Asian History and Historiography*, Ithaca, 1976 ; D.K. Emmerson, "Issues in Southeast Asian History : Room for Interpretation, a Review Article", *Journal of Asian Studies*, Vol XL, No1, 1980 ; D.J. Steinberg (ed.) *In Search of southeast Asia* (Revised edi) ; Honolulu, 1987 (Bibliography section) ; J.D. Legge, "The Writing of Southeast Asian History" ใน Nicholas Tarling (ed.) *The Cambridge History of Southeast Asia*, volume I, Cambridge, 1992.

^๒ J.C. van Leur, *Indonesian Trade and Society*, the Hague, 1955, p 95.

^๓ J.C. van Leur, *Indonesian...*, p 261.

^๔ ตัวอย่างผลงานเช่น R.B. Smith and W. Watson (eds.), *Early South-East Asia : Essays in Archeology, History and Historiography*, London, 1979 ; K.R. Hall (ed.), *Explorations in Early Southeast Asian History : the Origins of Southeast Asian Statecraft*, Ann Arbor, 1976 ; Ian Mabbett, "The 'Indianization' of Southeast Asia : I Reflections on the Prehistoric Sources, II Reflections on the Historical Sources", *Journal of Southeast Asian History*, Vol 8, No 1 and 2, 1977 และสามารถติดตามผลงานของกลุ่มนักวิชาการเช่น Quaritch Wales, O.W. Wolters, Paul Wheatly เป็นต้น

^๕ O.W. Wolters, *History, Culture and Region in Southeast Asian Perspectives*, Singapore, 1982 สำหรับผลงานที่ได้รับอิทธิพลจากข้อเขียนของ Wolters โปรดดูรวมบทความใน D. Marr and A.C. Milner (eds.), *Southeast Asia in the 9th to 14th Centuries*, Singapore, 1986.

^๖ เช่นผลงานการศึกษาของ M.A.P. Meilink-Roelofs, *Asian Trade and European Influence in the Indonesian Archipelago between 1500 and about 1630*, the Hague, 1962 ; ตัวอย่างผลงานที่พยายามสร้างมุมมองที่สมดุลย์เช่นได้แก่ M.C. Ricklefs, *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749-1792 : A History of the Division of Java*, London, 1974.

^๗ ใน *Journal of Southeast Asian History*, Vol. 2, No. 2, 1961.

^๘ Anthony Reid, *Southeast Asia in the Age of Commerce, , 1450-1680, I : The Lands Below the Winds, II: Expansion and Crisis*, New Haven, 1988, 1993 ; Kenneth Hall, *Maritime Trade and State Development in Early Southeast Asia*, Honolulu, 1985. สำหรับ Age of Commerce นั้นยังมีความสำคัญในฐานะเป็นผลงานที่ใช้แนวทางการศึกษา ซึ่งได้อิทธิพลมาจากกลุ่ม Annales ของฝรั่งเศสเป็นความพยายามที่จะศึกษา "total history" คือมองพัฒนาการทุกแง่มุมและเชื่อมโยงภูมิภาคเข้ากับกระแสความเป็นไปในโลกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

^๙ Anthony Reid, *Age of Commerce* ; และ "The Seventeenth-Century Crisis in Southeast Asia" *Modern Asian Studies*, Vol. 24, No. 4, 1990 ; Victor Lieberman, *Burmese Administrative Cycles : Anarchy and Conquest c. 1850-1760*, Princeton, 1984 ; J.E. Wills, Jr., "Maritime Asia, 1500-1800 : The Interactive Emergence of European

Domination : A Review Article ", *American Historical Review*, Vol. 98, No. 1, 1993.

^{๑๐} V. Lieberman, "Local Integration....." *Modern Asian Studies*, Vol. 27, No. 3, 1993.

^{๑๑} J.D. Legge "Southeast Asian History and the Social Science" in C.D. Cowan and O.W. Wolters (eds.), *Southeast Asian History and Historiography*.

^{๑๒} H.J.Benda "The Structure...." ใน *Journal of Southeast Asian History*, Vol 3, 1962.

^{๑๓} สำหรับตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งในมุมมองดังกล่าวโปรดดู V. Lieberman, "Reinterpreting Burmese History" *Comparative Studies in Society and History*, 29, 1, 1987 เปรียบเทียบกับ Michael Aung Thwin, "Spiral in Early Southeast Asia and Burmese History" *Journal of Interdisciplinary History*, Vol 21, No. 4, 1991.

^{๑๔} J. D. Legge, "The Writing of Southeast Asian History".

^{๑๕} J.D. Legge, "The Writing of Southeast Asian History", p. 39.

^{๑๖} นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัตยยะ **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย บรรณกิจ ๒๕๒๕** หน้า ๓๐-๓๑.

หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย บรรณกิจ ๒๕๒๕ หน้า ๓๐-๓๑. สำหรับตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งในมุมมองดังกล่าวโปรดดู V. Lieberman, "Reinterpreting Burmese History" *Comparative Studies in Society and History*, 29, 1, 1987 เปรียบเทียบกับ Michael Aung Thwin, "Spiral in Early Southeast Asia and Burmese History" *Journal of Interdisciplinary History*, Vol 21, No. 4, 1991.

หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย บรรณกิจ ๒๕๒๕ หน้า ๓๐-๓๑. สำหรับตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งในมุมมองดังกล่าวโปรดดู V. Lieberman, "Reinterpreting Burmese History" *Comparative Studies in Society and History*, 29, 1, 1987 เปรียบเทียบกับ Michael Aung Thwin, "Spiral in Early Southeast Asia and Burmese History" *Journal of Interdisciplinary History*, Vol 21, No. 4, 1991.

หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย บรรณกิจ ๒๕๒๕ หน้า ๓๐-๓๑. สำหรับตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งในมุมมองดังกล่าวโปรดดู V. Lieberman, "Reinterpreting Burmese History" *Comparative Studies in Society and History*, 29, 1, 1987 เปรียบเทียบกับ Michael Aung Thwin, "Spiral in Early Southeast Asia and Burmese History" *Journal of Interdisciplinary History*, Vol 21, No. 4, 1991.

หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย บรรณกิจ ๒๕๒๕ หน้า ๓๐-๓๑. สำหรับตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งในมุมมองดังกล่าวโปรดดู V. Lieberman, "Reinterpreting Burmese History" *Comparative Studies in Society and History*, 29, 1, 1987 เปรียบเทียบกับ Michael Aung Thwin, "Spiral in Early Southeast Asia and Burmese History" *Journal of Interdisciplinary History*, Vol 21, No. 4, 1991.